

УДК 343.1

ВІКТИМОЛОГИЧНИЙ НАПРЯМ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ОСОБИ ПОТЕРПІЛОГО ВІД ВТЯГНЕННЯ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

Малярова В.О., д. ю. н.,
доцент, професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Харківський національний університет внутрішніх справ

Аналіз типових і специфічних даних про віктимну поведінку потерпілого дає можливість досліджувати нові тенденції цього явища. У статті розглянуті особливості особистості потерпілого від залучення в заняття проституцією як один з елементів криміналістичної характеристики окремого виду злочинів. Ці дані можуть служити для визначення ефективних шляхів і методів встановлення, розшуку та викриття винного, способу вчинення злочину та інших важливих обставин, які підлягають встановленню на досудовому слідстві.

Ключові слова: *втягнення особи в заняття проституцією, криміналістична характеристика, криміналістичний аспект характеристики особистості потерпілого.*

Анализ типичных и специфических данных о виктимном поведении потерпевшего предоставляет возможность исследовать новые тенденции этого явления. В статье рассмотрены особенности личности потерпевшего от вовлечения в занятие проституцией как один из элементов криминалистической характеристики отдельного вида преступлений. Эти данные могут служить для определения эффективных путей и методов установления, розыска и избличения виновного, способа совершения преступления и других важных обстоятельств, подлежащих установлению на досудебном следствии.

Ключевые слова: *вовлечение лица в занятие проституцией, криминалистическая характеристика, виктимологические факторы, криминалистический аспект характеристики личности потерпевшего.*

Malyarova V.A. VIKTYMOLOHYCHNYY DIRECTION FORENSIC ANALYSIS PERSON VICTIMS OF INVOLVEMENT IN PROSTITUTION

Analysis of typical and specific data on victim behavior of the victim provides an opportunity to explore the new trends of this phenomenon. As one of the elements of criminological characteristics of individual types of crimes, the article describes the features of the personality of the victim from engaging in prostitution. These data can be used to determine effective ways and means of establishing, tracing and exposing the perpetrator, the method of the offense and other relevant circumstances, to be established in the pre-trial investigation.

Key words: *involvement of a person in prostitution, criminal characteristics, victimization factors forensic aspect of the personality characteristics of the victim.*

Актуальність теми. Криміналістичне дослідження жертви злочину складно переоцінити. Одним з основних структурних елементів криміналістичної характеристики злочинів окремого виду є характеристика особи потерпілого. Особистісні якості потерпілого і характер причинно-наслідкового зв'язку «особистість потерпілого – суб'єкт злочину» впливають на механізм скоєння злочину й обумовлюють особливості його розкриття і розслідування [1, с. 6].

Виклад основного матеріалу. Окремим важливим напрямом криміналістичного аналізу є його віктимологічний напрям [2, с. 174-178]. Він складається з двох основних груп інформації. До першої групи належить інформація, що отримується на основі аналізу способу життя, соціального стану та соціальних зв'язків, а також дій і поведінкової структури потерпілого. При цьому вивчення цієї групи інформації відповідає завданням ретроспективного дослідження, яке проводиться в процесі розслідування злочину.

До другої групи інформації належать як кримінально-релевантні риси особистості потерпілого, так і інші, часто не менш важливі, аспекти його особистості, які можуть і повинні використовуватися для розкриття і розслідування злочину.

Для успішного розкриття і розслідування злочину нерідко необхідно встановити, наскільки поведінка потерпілого сприяла ви-

ненню злочину [3, с. 46]. Аналізуючи причини та обставини, що зумовлюють вчинення злочину, неминуче приходиш до висновку про важливість і необхідність встановлення взаємозв'язків між жертвою і злочинцем.

Розслідуючи сутенерство або втягування особи в заняття проституцією, дуже важливо враховувати віктимологічні фактори. Це обумовлено тією обставиною, що в більшості випадків вчинення цієї категорії злочинів трапляється в умовах особливої віктимної поведінки жертви. І навіть в обставинах, коли потерпіла особа не вважає себе жертвою. Саме тому для ефективної організації розкриття і розслідування злочинів даного виду важливо, щоб відправною точкою збору інформації про злочинця була особистість і поведінкова структура потерпілого.

Криміналістичне значення мають такі основні типові характеристики особистості потерпілих від сутенерства або втягування особи в заняття проституцією, як:

- вік і пов'язані з ним особливості психіки;
- взаємини в сім'ї й отримані морально-етичні життєві установки;
- коло спілкування і найближче оточення;
- рід занять і соціальне становище;
- інтелектуальний і фізичний розвиток;
- наявність фізичних і психічних недоліків.

Треба відзначити, що всі зазначені характеристики визначають поведінкову структуру

потерпілого і поза зв'язком із вчиненим щодо нього злочином [4, с. 9].

Щодо особливостей поведінки потерпілих від втягнення в заняття проституцією, що мають криміналістичне значення, то вони визначаються такими факторами, як: спосіб життя; коло і характер соціальних зв'язків; статева культура; зловживання алкоголем; вживання наркотиків, та іншими.

У розкритті та розслідуванні злочинів, пов'язаних із втягуванням особи в заняття проституцією, важливе криміналістичне значення мають такі елементи характеристики особистості потерпілої особи.

1. Криміналістично значущі ознаки, властивості, якості, стан і недоліки особистості потерпілого як об'єкта, який внаслідок вчиненого щодо нього злочину відчуває особливі динамічні зміни, що впливають на особливості збереження та відтворення інформації про обставини злочину й особу злочинця.

2. Криміналістично значущі зв'язки і взаємини потерпілого як особистості, яка володіє певною сукупністю психічних, соціально-психологічних рис, з особою, яка вчинила злочин.

Потерпілих від втягнення в заняття проституцією можна розділити на дві групи.

1. Потерпілі, які були втягнуті в заняття проституцією як би випадково, тобто в силу об'єктивних причин і обставин, що сприяють вчиненню злочину саме стосовно цієї особи.

2. Потерпілі, які провокували вчинення злочину щодо себе.

Про об'єктивні причини й обставини, що сприяють вчиненню злочину, можна говорити з точки зору виникнення криміногенної ситуації, в якій опинився потерпілий. Для злочинця (сутенера) вибір жертви не є випадковим. У більшості випадків злочинець ретельно аналізує доступні йому відомості про особу, яку прагне втягнути в заняття проституцією: сімейний стан і характер взаємовідносин із родиною; матеріальне становище; коло соціальних зв'язків; звичний спосіб життя; рівень освіти; особливості виховання; місце проживання та ін.

У процесі розслідування сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією слідчому необхідно проаналізувати поведінку потерпілої особи у віктимологічному аспекті. Відповідні дослідження показали, що в даній категорії злочинів нерідко трапляються факти сприяння потерпілих власній віктимізації – від явної необережності до відвертої, іноді тривалої провокації злочину [5, с. 16].

Відзначимо, що, розслідуючи дану категорію злочинів, слідчі, на жаль, набагато рідше стикаються з потерпілими, які належать до першої категорії, тобто з потерпілими, які були втягнуті в заняття проституцією як би випадково, в силу об'єктивних причин і обставин, що сприяють вчиненню злочину саме стосовно цієї особи (ситуації, коли потерпіла особа жодною мірою не сприяє злочинному посяганню).

До цієї категорії належать потерпілі, які внаслідок психічного стану або через зайву довірливість та необачність не оцінюють віктимність ситуації реально. Умовно до цієї

категорії можна віднести і тих потерпілих, які здатні адекватно оцінювати віктимність ситуації, що передувє злочину, але з тих чи інших міркувань ідуть на поводу у злочинців, наприклад, у ситуації, коли дівчина втягується в заняття проституцією шляхом обману та/або шантажу, приймаючи пропозицію про нібито одноразове надання сексуальних послуг від малознайомого чоловіка, з яким познайомилася в клубі, або отримуючи пропозицію такого ж характеру від чоловіка, від якого залежить по службі. Після згоди на таку пропозицію жертва вже опиняється «на гачку» у злочинця, бажаючи уникнути розповсюдження компрометуючої інформації (чи з інших мотивів). Нерідкі ситуації, коли пропозиція «добре провести час і підзаробити» надходить від подруги, яка нібито «іноді підробляє» таким чином.

До другої категорії потерпілих, поведінка яких провокує вчинення щодо них втягування в заняття проституцією, належать:

1) особи (найчастіше молоді дівчата або хлопці) із зовні благополучних і навіть забезпечених сімей, в яких дитині не приділялося належної уваги або виховання проходило у нездоровій морально-етичній обстановці;

2) неповнолітні діти з неблагополучних, малозабезпечених сімей, які не одержують достатньої батьківської уваги;

3) особи (найчастіше молоді дівчата або хлопці), які в силу різних обставин (ущербність виховання, невисокий морально-етичний рівень, небажання чесно трудитися, раптово виниклі матеріальні труднощі та ін.) прагнуть «легких» заробітків;

4) особи (найчастіше молоді дівчата або хлопці), що вживають наркотичні засоби і перебувають у психічній та фізичній залежності від них;

5) особи (найчастіше молоді дівчата або хлопці), які перебувають у психічній та фізичній залежності від алкоголю;

6) особи (в тому числі неповнолітні), які в силу різних причин перебувають у матеріальній чи іншій залежності від потенційних злочинців: наприклад, коли неповнолітній потерпілий втягується в заняття проституцією власними опікунами чи родичами.

Що стосується питання щодо критеріїв вибору злочинцем жертви для втягнення в заняття проституцією, то тут визначальним елементом є те, що потерпілі часто ведуть аморальний спосіб життя, мають деформовані особистісні якості і схильні до різних форм девіантної поведінки.

При цьому головною спокуюю для потерпілих другої групи є гроші, які вони прагнуть отримати за надання секс-послуг, а крім того, хибні уявлення про «красиве життя». Саме із цього найчастіше й починається заняття проституцією. Серед інших причин – небажання поширення компрометуючої інформації, бажання накопичити початковий капітал, бажання «втекти від буденного життя», бажання особистої і матеріальної незалежності та ін. [6, с. 17-18].

Для суспільства в цілому негативною тенденцією є те, що у потерпілих, які були втягнуті в заняття проституцією і порнобізнес, ча-

сто змінюється світогляд (а іноді й психіка). З їхньої точки зору, заняття проституцією це звичайна можливість заробляти гроші.

Трапляються ситуації, коли потерпілим, втягнутим у заняття проституцією з використанням обману чи шантажу, дійсно вдається поліпшити своє матеріальне становище, після чого вони перестають вважати себе жертвами, незважаючи на ті приниження, які їм доводиться переживати. Нерідко жертви шукають можливість такого ж працевлаштування у «кращого» сутенера. У подальшому такі потерпілі часто і самі стають звідниками, утримувачами місць розпусти або сутенерами.

Треба відзначити, що аналіз судово-слідчої практики свідчить про те, що взаємини між злочинцями, які скоїли втягування в проституцію (в тому числі примушування до заняття проституцією із застосуванням обману, шантажу чи уразливого стану або із застосуванням насильства чи погрозою його застосування), і потерпілими здебільшого були досить тривалими. Крім того, характерними для потерпілих осіб другої групи є асоціальні інтереси й устремління: наркоманія, контакти з особами антисоціальної поведінки, аморальні зв'язки і відносини.

Досить часто жертвами від втягнення в заняття проституцією стають неповнолітні. Аналізуючи судово-слідчу практику, можна констатувати, що більшість із них має невисокий рівень інтелекту, рідко читають художню літературу або не цікавляться нею зовсім; трудову діяльність починають відразу після школи; більшість із них не мають постійних джерел доходу; нерідко вони виховувалися в неповних сім'ях [7, с. 132-134].

На закінчення хотілося б підкреслити, що розслідуванню сутенерства або втягнення особи в проституцію часто протидіють не тільки підозрювані, але й самі потерпілі, які в силу, в тому числі, зазначених вище причин

вважають, що працівники правоохоронних органів заважають їхній «трудовій діяльності».

Саме тому для ефективного виявлення та розслідування даної категорії злочинів вивчення особистості потерпілої особи є вкрай важливим і допомагає зібрати достовірну інформацію про особу злочинця, про спосіб вчинення злочину та інші важливі обставини, що підлягають встановленню на досудовому слідстві.

Аналіз типових і специфічних даних щодо особи потерпілого від втягнення в заняття проституцією дає можливість досліджувати не тільки тенденції цього згубного явища, але й можливість попередження цієї категорії злочинів шляхом формування громадської думки, проведення виховної та профілактичної роботи серед підростаючого покоління і т. ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шиканов В.И. Криминалистическая виктимология и практика расследования убийств : учеб. пособие. – Иркутск, 1979. – 43 с.
2. Шиканов В.И. Актуальные вопросы уголовного судопроизводства и криминалистики в условиях современного научно-технического прогресса. – Иркутск: Вост.-Сиб. кн. изд-во, 1978. – 190 с.
3. Журавель В.А. Допрос потерпевшего при виктимном поведении // Криминалистика и судебная экспертиза. – К.: Выща школа, 1983. – Вып. № 26. – С. 42-51.
4. Николайчук И.А. Криминалистическая характеристика изнасилований и первоначальный этап их расследования в ситуациях, когда преступник неизвестен : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Краснодар, 1988. – 20 с.
5. Центров Е.Е. Криминалистическое учение о потерпевшем. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 159 с.
6. Запобігання контрабанді жінок з України: українська інформаційна кампанія. Звіт про дослідження / МОМ. – К., 1998. – 67 с.
7. МалярOVA В.О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія і практика : монографія / за ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С.М. Гусарова / В.О. МалярOVA. – Харків : Диска плюс, 2013. – 422 с.